

Made in Czechoslovakia: Trest za držení lichtenštejnského pasu

Československo zabralo v letech 1945–1951 majetek osmatřiceti lichtenštejnským občanům. Zjednodušeně: jednomu knížeti, sedmi jeho příbuzným a třiceti „obyčejným“ držitelům lichtenštejnského pasu. Tito lidé žili, podnikali nebo pracovali tu v Nitře, tu v Bratislavě, tu v Opavě, Českých Budějovicích, Jablonci, Karlových Varech a v řadě dalších míst. Nebyli to nutně boháči. Někdo přišel kvůli vnucené nálepce „Němec“ o auto Škoda, jiný o vkladní knížku, další o rodinný dům. Johann Alexander von Königswarter bohatý byl. Podle nacistických zákonů byl ovšem také „čistokrevným židem“. Pas neutrálního Lichtenštejnska sice Königswartera uchránil před vyhlazovacím táborem, ale jen proto, aby brzy zakusil ironii dějin – a kvůli témuž pasu především aplikaci Benešových dekretů...

Oslovovat vznik Československa je dnes především výzvou k tolik opožděné diskuzi o českých dějinách 20. století, o tom, čemu se říká národní identita,“ napsal před pár týdny u příležitosti 28. října Jan Urban. „Ve chvíli zhroucení rakousko-uherského soustátí,“ pokračuje jeho text, „se hnací silou stala nezodpovědná touha části české elity domoci se pod jakýmkoliv jménem statutu vládnoucího „národa“ nad co největším územím. Více než poloviny jinojazyčného obyvatelstva nového státu se tato česká elita na nic neptala..., (neboť) ve skutečnosti nikdy nebyla ochotna snížit se na úroveň rovnoprávnosti s vícehlavou jinojazyčnou většinou ve společném státě.“

Podle Urbana skutečný stav věcí dlouho zastíraly nesporné hospodářské, kulturní a zprvu i politické úspěchy nového státu. Československo si přes svoje vnitřní problémy, na rozdíl od všech svých sousedů, dokázalo udržovat formálně demokratický politický systém. V letech 1918–1928 se prý ještě mohlo zdát, že vítězům první světové války zájem o demokratizaci střední Evropy vydrží věčně: „Život v iluzi může vydržet velmi dlouho – zvláště pokud se stane státní doktrínou, podporovanou státním školstvím, cenzurou a valnou většinou sdělovacích prostředků. Československá státní doktrína, nebo spíše domácí propaganda,“ píše Jan Urban, „převzala navíc to nejhorší z české obrozené tradice – slepou sebestřednost a vytváření mýtů.“

Prestižní konfiskace

Ale zůstaňme u Lichtenštejnů: existuje ještě nějaká další rodina, kolem níž by v českém prostředí žilo více mýtů? Tyto mýty přitom mají zakrýt jednoduchou pravdu. Československu – a posléze nástupnickým republikám Česku a Slovensku – šlo vždycky a především o jejich majetek. O legalizaci nebo alespoň o zapomnění způsobu jeho zabránění.

První várku pozemků, asi tak 90 tisíc hektarů, si nově vzniklé Československo přivlastnilo mezi válkami. Tehdy šlo aspoň o civilizovaný

postup v rámci první pozemkové reformy, neboť se stát smluvně zavázal zaplatit rodu odškodné ve výši zhruba jedné pětiny tehdejší odhadní ceny. Tento smluvní závazek ovšem Československo nikdy neuhradilo; proč by to dělalo, když se po druhé světové válce naskytla příležitost vzít si i zbytek, tentokrát bez smlouvy a bez jakékoli náhrady: uděláme ze všech lidí s lichtenštejnským pasem Němce!

Jak už historiky ukázáno mnohokrát, českoslovenští a čeští úředníci, novináři nebo politici využívali v posledních sto letech proti Lichtenštejnům celou řadu mýtů. Když se mluvilo k davu, ospravedlňovala zabránění rodového majetku „**odplata za Bílou horu**“; když v davu převládali komunisticky smýšlející dělníci, bylo třeba „**skoncovat s třídním nepřítelem – utlačovatelskou šlechtou**“; když byl nablízku právník, tvrdilo se, že „**je všeobecně známo, že Lichtenštejní jsou Němci**“ a tuto pravdu není třeba ani dokazovat (v jednom archivním ministerském oběžníku dokonce stojí, že „Lichtenštejnci vykazují vnější znaky němectví“). A tak dál a dál.

Že si Československé úřady nebyly svými „pravdami“ v honbě za knížecím majetkem jisty, vyplývá z řady faktů. Například:

1. Nově zrozené Československo pro jistotu uznalo Lichtenštejnsko jako stát jednoznačně a nahlas až v roce 1938, tedy po dokončení pozemkové reformy.
2. Poválečné Československo pro jistotu od roku 1945 tvrdilo, že vzájemné uznání válkou zaniklo a ono je nehodlá obnovit.
3. Aby Československo zakrylo fakt, že mu šlo především o majetky knížete, prohlásilo za Němce všechny držitele lichtenštejnského pasu na svém území; byli mezi nimi třeba i Židé, kterým tento pas zachránil život.
4. Pochybnosti o zákonnosti postupu proti Lichtenštejnům se objevovaly jak mezi dobovými právníky, tak i ministerskými úředníky již od roku 1945.
5. Polistopadové Československo podmiňovalo uznání Lichtenštejnska tím, že se okradený rod zřekne nároků na navrácení majetku nebo odškodnění.

Zámek Šebetov, který byl židovskému baronovi Königswarterovi s veškerým majetkem zkonfiskován po válce. Dnes slouží jako domov pro osoby se zdravotním postižením.

Parlament Lichtenštejnského knížectví ve Vaduzu.

**OBČANÉ NEUTRÁLNÍHO LICHTENŠTEJNSKA
PROHLÁŠENÍ ČESKOSLOVENSKEM V ROCE 1945
ZA NĚMCE A ZBAVENÍ MAJETKU**

Baronka Hedwig von Berg und Wurmbrand-Stuppach
• Dr. Albert Bloch • Ida Brändle • Marie de Charmant • Pierre de Charmant • Baronka Antonia von Falz-Fein • Maria von Frankl • Gertrud Hartmann • Dorothea von Janotta • Baron Johann Alexander von Königswarter • Princ Alois z Lichtensteinu • Kniže František Josef II. z Lichtensteinu • Princ Bedřich z Lichtensteinu • Princezna Irma z Lichtensteinu • Princ Emanuel z Lichtensteinu • Princ Jan z Lichtensteinu • Princezna Ludmila z Lichtensteinu, rozená Lobkowiczová • Princezna Olga z Lichtensteinu • Franziska Näscher • Dr. Hans Nissl • Renate Nissl • Alfred Nitsche • Melanie Nitsche • Günter Nitsche • Harriet Nottebohm • Hermann Nottebohm • Baronka Marie von Reitzes-Marienwert • Adolf Risch • Gertrud Schädler • Stefanie Marianne Schädler • Albin Seemann • Peter Seemann • Minka Strauss • Olga Tomala • Anton Wanger • Antonie Weiss • Hrabě Ferdinand Wilczek • Hraběnka Mignon Wurmbrand-Stumpach

Lichtenštejnský pas

Skutečnost, že Československo a Česká republika odmítaly Lichtenštejnsko mezinárodně uznat, odhaluje i jejich největší slabinu; tou je oblast mezinárodního práva. Ostatně, dle dobových dokumentů různé právní komise vládních ministerstev varovaly před právními důsledky konfiskace ještě v roce 1950, neboť si byly od roku 1945 vědomi, že „ani nesporný státní zájem nedává státu právo na odnětí majetku cizinců leč za plnou náhradu“. Neboli: dekrety mohly být na mezinárodním poli obhájeny, ale jen jako trestní opatření vůči československým Němcům a občanům nepřátelských států, nikoli vůči občanům neutrálních států. V případě Lichtenštejnu šlo i podle československých úřadů poválečných let o porušení mezinárodního práva.

Proč se tedy i přesto konfiskovalo? Politika. Ministr zemědělství, komunista Július Ďuriš po Praze vykřikoval, že zabavení majetku Lichtenštejnu je „prestížní záležitostí“ a úředník Zemského národního výboru v Brně, podepsaný pod konfiskačním výměrem Lichtenštejnu, člen KSČ Josef Životský prohlašoval, že „na konfiskaci má zájem i Sovětský svaz“.

Nejde jen o knížete

Kdyby to byl Johann Alexander von Königswarter tušil, možná by v březnu 1930 o lichtenštejnské občanství neusiloval. Ale jak píše historik Jan Županič, člen Česko-lichtenštejnské komise historiků, ačkoli Königswarterové po generace podporovali obyvatele na svém velkostatku v Šebetově na Moravě a financovali řadu zdejších veřejných staveb (včetně založení nadace na zřízení školky), koncem roku 1918 přerostl latentní antisemitismus zdejšího obyvatelstva v otevřenou nepřátelství. A když pozemková reforma připravila mladého barona o 40 % orné půdy, usadil se v roce 1928 ve Švýcarsku a své podniky v Rakousku a Československu řídil z cest.

„V meziválečném období,“ píše Jan Županič, „neměla držba lichtenštejnského občanství na Königswarterovy osudy zřejmě žádný vliv, situace se ale změnila po anšlusu Rakouska v březnu 1938 a následně o rok později po vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Johanna Alexandra se totiž týkala ustanovení tzv. norimberských zákonů, podle kterých byl čistokrevným židem... Za jiných okolností by ho v lepším případě čekal nucený prodej majetku a emigrace, v horším pak koncentrační tábor...“ Avšak lichtenštejnský pas ho chránil před deportací, a to i na území Protektorátu a anektovaného Rakouska.

Během války Königswarter odmítl vstoupit do německé pracovní fronty a jako nespolehlivá osoba byl několikrát vyslýchán gestapem. Dějiny si na něj ale počkaly. S ironickým šklebem. V rámci politického odůvodnění konfiskace majetku knížete z Lichtenštejna byl i Johann Alexander Königswarter prohlášen za Němce – a Československo si jeho majetek rozebralo. O spravedlnost se snažil marně několik let. V roce 1955 obdržel jeho právní zástupce dopis, že pražská vláda nemůže přistupovat k jeho př-

PROČ NEBYLO NALEZENO SMÍRNÉ ŘEŠENÍ? Pět tezí Petera Geigera, člena Česko-lichtenštejnské komise historiků

Proč nebylo s občany Lichtenštejnska nakládáno jako s občany neutrálního státu? Vždyť například v případě švýcarských občanů, jejichž majetek byl po válce vyvlastněn, se již na konci čtyřicátých let přistoupilo k sepsání mezinárodní smlouvy o odškodnění. Ve vztahu k Lichtenštejnsku naopak došlo k dlouholeté blokádě, jejíž zdůvodnění snad lze zformulovat do pěti tezí.

Teze 1: Prvním a nejspíše také nejdůležitějším důvodem je obrovský rozsah vyvlastněného knížecího majetku. Tento majetek si český stát nepochybně nechtěl nechat ujít a jeho zisk vnímal jako svého druhu dokončení první pozemkové reformy.

Teze 2: Odškodnění knížete by československý stát patrně nemohl provést ani z finančních důvodů. Jednodušším a ekonomicky rentabilnějším opatřením byla prostá konfiskace.

Teze 3: Kdyby československý stát uznal za občany cizího neutrálního státu všechny ostatní osoby s lichtenštejnským pasem, musel by se stejně zachovat i vůči knížeti, což z hlediska československých orgánů nebylo žádoucí. Proto ze strany Československa došlo k nerovnému jednání vůči Lichtenštejncům a Švýcarům. Naopak shodně se přistupovalo ke všem Lichtenštejncům, jako by náleželi k rodině knížete.

Teze 4: Argumenty týkající se konfiskačního procesu ve vztahu k Lichtenštejncům vycházely z oblastí historie a práva a poukazovaly konkrétně na politiku knížete Karla z Lichtenštejna v 17. století, domnělou „německou národnost“ Lichtenštejnců a na popltávku po legitimě paušálního odsunu německého obyvatelstva, jehož součástí bylo i vyvlastnění majetku.

Teze 5: Prostředkem, jak se vyhnout nutnosti řešit otázku vyvlastnění majetku, bylo ze strany Československa a po roce 1993 i České a Slovenské republiky jako nástupnických států neuznání Lichtenštejnského knížectví coby subjektu mezinárodního práva. Došlo tedy k podobnému postupu, jaký byl realizován již v souvislosti s první pozemkovou reformou po první světové válce. (Úryvek z textu, který publikoval Časopis Matice Moravské v roce 2013)

padu jinak „neboť by to odporovalo její tezi o německé národnosti lichtenštejnských občanů“.

V srpnu 2020 podala vláda lichtenštejnského knížectví mezistátní stížnost na Českou republiku u soudu ve Štrasburku. Označování Lichtenštejnců za Němce se podle vlády ve Vaduzu „rovná zjevnému nerespektování suverenity Lichtenštejnska a osobní identity jeho státních příslušníků“. Mezi reakcemi na české straně se objevilo také prohlášení úředníka, který řekl médiím: stejně jde jen a pouze o knížete... Pokud o nový mýtus? Možná. Sebestřednost? Asi. Neúcta k osudům ostatních sedmatřiceti? Bezpochyby. Bohužel.

■ komerční prezentace